Abhazya Halkının Dinî Kimlik Arayışı

Dinî değerler ve onlara bağlılık oranı, insan ve toplumların gelişim sürecinde belki de en belirleyici faktördür. Gelenekler, psikolojik karakter, hayat tarzı ve dost-düşman ayırımı çoğu zaman dinî değerlerin etkisinde oluşur. Bu bakımdan Abhazya halkının dinî kimlik arayışları ve kendilerini ifade edebilme mücadelesi, Kafkasya bölgesinin en sıcak gündem maddelerinden biridir. 200 yıllık bir süreç içinde, bu topraklarda yaşayan halkın dinî değerlerinden uzaklaştırılıp değişime zorlanması, söz konusu coğrafyanın kimlik arayışındaki bütün halkların kaderi gibidir.

Abhazya bölgesi Karadeniz'in batı sahillerinde ve Kafkasya'nın kuzeyi ile güneyinin birleştiği bir yerde konumlanmaktadır. Abhazlar Çerkezlerin bir kolu sayılmaktadır. Annesi bir Abhaz olan Evliya Çelebi, 1640 yılında Abhazya'ya bir gezisini tüm teferruatı ile meşhur seyahatnamesinde anlatır. Evliya Çelebi eserinde daha o dönemde Abhazya'daki çok sayıda mescitten bahseder, Müslüman Abhazların gayrimüslim bir halk olan Gürcülere karşı savaşlarını, Türklerle olan iyi ilişkilerini ve diğer birçok detayı aktarır, bölgenin o dönemki manzarasını çizer.

1780 yılında Abhaz beylerinin başına geçen Keleşbey Çaçba'nın emri altında 25 bin kişilik süvari, piyade, kara ve hatta deniz gücünden oluşan bir ordu vardı. Abhazya o yıllarda bölgesinin güçlü bir devleti ve Osmanlı'nın önemli bir müttefiki idi.

18. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Rusya'nın sıcak denizlere inme politikaları ile başlayan Kafkasya savaşları yaklaşık yüz yıl sürmüş ve bunun en acı sonuçlarını ise Çerkez halklar yaşamıştır. Bu dönemde Ubıhlar, Şapsuglar ve Abadzinler gibi Çerkezlerin bazı kolları soykırıma uğramış ve yeryüzünden silinmiştir. Yüz binlercesi öldürülen Çerkezlerden sağ kalanlar ise ya Osmanlı topraklarına hicret etmiş ya da işgalci Rus askerleri tarafından zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Bu zorlu yıllar boyunca köyleri, evleri, mescit ve camileri yıkılıp yakılan yaklaşık 500 bin Abhaz da hicret etmek zorunda kalmıştır. Geride kalanların bir kısmına ise Rus Çarı'nın yönetimi altında kendi topraklarında yaşamaları için izin verilmiştir.

Hayatının büyük bölümünü Çerkez ve Abhazlarla savaşta geçiren ve onları yakından tanıyan Koramiral Serebryannikov, 1852'de Kafkasya cephesi komutanına şu satırları yazmıştır: "Abhazya bölgesi, Hristiyanlıkla Müslümanlık arasında bir rekabet ve savaş meydanına çevrilmemeli. Aksi halde savaş Abhazların karakteri ve dinî duyarlılıkları sebebi ile uzun süre devam eder ve bu, bizim (Rusya'nın) aleyhimize olur."

Serebryannikov'un bu tavsiyeleri, o bölgede Çar Rusya'sının egemenliğinin sadece savaş metotları ile değil hile ve diğer metotlarla birlikte yürütülmesi gerektiğine dair kanaati de güçlendirmiştir. Rusya, farklı zamanlarda göçlerle boşaltılan Abhazya'ya 1865'ten itibaren Rusları, Ermenileri ve Gürcüleri yerleştirmeye başlamıştır. Yeni gelen yerleşimciler için Ortodoks kiliseleri inşa edilmiş, ayrıca iyi para verilerek Abhazlar arasında bağcılık ve şarapçılık teşvik edilerek geliştirilmiştir. Böylece hicret etmeyen Abhazlar için kültürel değişim süreci başlamıştır.

Sovyetler Birliği kurulduğunda -Dağıstan ve Çeçenistan gibi Kafkasya'nın diğer bölgelerinden farklı olarak- Abhazya'da zaten cami ve mescitler yok denecek kadar azalmıştı ve ezan sesi bu topraklarda artık duyulmuyordu. Komünist dönemin başlamasıyla birlikte Abhazlar için dinlerini evlerinde bile yaşamak zorlaşmıştı. Bu dönemde Moskova'nın denetiminde yazılan ve okullarda okutulan kitaplarda da Osmanlı'nın Abhazya ile dost olmadığı, İslam'ın Abhazlara zorla dayatıldığı anlatılıyordu. Aslen bir Gürcü olan Stalin döneminde Abhazlara ait kendi dillerinde eğitim veren bütün okullar kapatıldı ve eğitim dili Gürcüce olarak belirlendi. Yetişen yeni kuşak Abhazlar kendi dillerini unuttukça, bu dildeki İslami terimleri anlamaz hale geldiklerinden dinden uzaklaşıp sonunda İslami kültürün dışında bir yaşantı içerisine girdiler. Sovyet döneminin Abhaz asıllı ateist akademisyeni G. Smir, *Abhazya'da İslam* isimli kitabında 1917 yılında Abhazların %90 oranında Müslüman olduğunu bu oranın 1990 yılında %50'ye düştüğünü yazmaktadır.

1990 yılından sonra Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Gürcistan'a bağlı olan Abhazya'da da bağımsızlık mücadelesi başlamış ve şiddetli bir savaş sonucunda Gürcistan bu bölgede kontrolü kaybetmiştir. Bağımsız Abhazya için mücadele veren halka destek olarak Kuzey Kafkasya'dan Çerkezler, Çeçenler ve Türkiye'den Abhaz asıllıların bölgeye gelmesiyle yerli Abhazlar arasında dinî bilinçlenme ve İslami uyanış

yeniden başlamıştır. Ancak bu süreç o kadar da rahat ve problemsiz ilerlememiştir.

Savaştan sonra bağımsız Abhazya'nın nüfusu 250 bin kadardır. 2003 yılında Moskova'nın *Doğu Bilimleri Enstitüsü* tarafından Abhazya'da yapılan geniş kapsamlı bir çalışmaya göre, Abhazların %66'sı Hristiyan, %16'sı Müslüman ve kalanlar da ateist ve diğer din mensupları olarak kaydedilmiştir. Abhazya müftüsü ve Din İşleri Komitesine göre ise Müslümanların oranı %30 civarındadır. Ülkedeki Abhazların geneli dinî anlamda ılımlı bir yapıya sahiptir. Birçok aile, hem Hristiyan hem de Müslüman aile bireylerinden oluşmaktadır. Ancak Müslümanların önemli bir bölümü ne yazık ki ya dinlerini bilmemekte ya da amelî olarak dinî pratikleri uygulamada sorun yaşamaktadır.

1990'da Türkiye'den Abhazya'ya dönüş yapıp yerleşen eski muhacirlerden Abhaz asıllı Adil Tokçan Gabliya, ülkede çalışmaya başlayan ilk tebliğcilerdendir. Halk arasında kısa sürede sevilen ve Abhazya'nın ilk müftüsü olan Gabliya, yoğun çabaları ile gençlere İslam'ı anlatmış ve ülkede tebliğ-eğitim çalışmalarını başlatmıştır. Başkent Suhum ve Gudauta şehrinde devlet yetkilileri ilk defa, yine Gabliya'nın çabalarıyla, mescit açılmasına müsaade etmiştir. Diğer şehirlerdeki insanlar dinî eğitim almaları için çocukları ve gençleri buraya göndermiştir. Bu süreçle birlikte ilk başörtülü kadınlar da sosyal hayatta görülmeye başlanmıştır. 2006 yılında Müslümanlara ait *Bereket* adılı gazetenin yayınlanması da önemli bir adım olmuştur. Hasılı İslam'ın bölgede hızlı ilerleyişi, bazı çevrelerde rahatsızlığa sebep olmuş ve 2007 yılından itibaren Müslüman aktivistlere yönelik bir katliamlar zinciri başlatılmıştır. İlk kurban, halk arasında güçlü bir nüfuzu olan genç davetçi Daur Mutsba olmuştur. Uğradığı silahlı saldırı sonucu şehit olan Mutsba'dan sonra Gudauta Mescidi İmamı Hamzat Gitsba ve Başkurdistan'dan gelen Ruslan Asadulin, mescit avlusunda uzun namlulu otomatik silahlarla kurşuna dizilmiştir. 2010 yılında 80 yaşındaki müftü Adil Gabliya ve eşi, kimyevi madde ile zehirlenerek öldürülmüştür. Yine aynı yıl Gagra şehri imamı ve bir dönem Abhazya parlamentosu üyesi olan 49 yaşındaki Emik Çakmakoğlu da evinin önünde tabanca ile vurularak faili meçhul bir cinayete kurban gitmiştir. Suhumi Mescidi imamının arabasına bomba atılmış ancak imam ölümden kıl payı kurtulmuştur. Örtbas edilen bu faili meçhul cinayetler listesinde daha pek çok isim bulunmaktadır.

Öte yandan Abhazya'da Hristiyanlık hem daha yaygındır hem de daha sıkıntısız bir şekilde gelişmektedir. Ortodoksların bölgede faaliyet gösteren irili ufaklı 50'ye yakın kilise ve manastırı bulunmaktadır. Bazılarına Rusya'dan her yıl on binlerce ziyaretçi gelmektedir. Rusya'dan gelen Ortodoks misyonerler bölgede, hatta dağ köylerinde, yoğun çalışmalar yürütmektedir. Katolikler de aynı şekilde bölgede kendi çalışmalarını yapmaktadır. 2006 yılında Papa'nın özel elçisi Kardinal Klaudio Guterotti Abhazya'ya pek çok defa gidip gelmiş ve hükümetle görüşerek getirdiği yardımları halka dağıtmıştır. Ayrıca Abhaz gençlerine Vatikan'ın kendilerine Batı'daki üniversitelerde eğitim alabilmeleri için referans sağlayacağı ve maddi destekte bulunacağı vaatlerinde bulunmuştur. Polonyalı misyonerler de bölgede *Karitas Katolik Hayriye* müessesesi himayesindeki bir Polonya kilisesiyle aktif çalışmalar yürütmektedir. 2013 yılında Ermeni cemaati de Ermenistan'ın yardımları ile bölgede büyük bir kilise açmıştır.

Bugün Abhazya'daki Müslümanlar ülkedeki diğer inanç sahibi vatandaşlarla barış içinde yaşıyorlar fakat kendi dinlerini öğrenip yaşamakta onlar kadar rahat değiller. Din eğitimi almış kadroları yok, okuyabilecekleri dinî kitaplar ise son derece az. Hacca ancak Rus pasaportuyla gidebiliyorlar. Fakat Rusya Müslümanları için ayrılan kotadan her yıl en fazla birkaç Abhaz yararlanabiliyor. En önemlisi de cami ve mescit ihtiyaçları çözülebilmiş değil. Başkent Suhumi ve Gudauta şehrinde minaresiz 100 metrekarelik villa tarzı iki konut, mescit olarak kullanılıyor. Kadınlar için ise evleri dışında namaz kılabilecekleri hiçbir yer yok.

Abhazya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden bugüne kadar, ülkede dört hükümet değişmiş ve her biri Müslümanlara cami izni verileceğine dair vaatlerde bulunmuştu. Ancak çeşitli nedenlerle ülkede 25 senedir hâlâ Müslüman vatandaşlar doğal hakları olan ibadethanelerine kavuşabilmiş değil. Buna engel olansa, Abhazya'nın kendi kültürel ekseninden çıkmasını istemeyen Moskova faktörü. Aynı şekilde Ermeni cemaati de ülkedeki Müslüman-Türk eğilimini kendisi için tehdit olarak görüyor. Tüm bu etkenler çerçevesinde Abhazya yöneticileri de Müslüman halkın dinî değerlerinden ve kültürerinden uzaklaşması için gayret ediyor.

Müslüman Abhazların en büyük ümitleri ise ülke dışındaki Müslüman Abhaz diasporası ve Türkiye. Başta Türkiye olmak üzere Ürdün, Suriye, ABD ve diğer ülkelerde yaklaşık bir milyon kadar çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir Abhaz diasporası bulunuyor. 1998 yılında Abhazya'da *Repotriasiya* (Geri Dönüş) yasası çıkarılınca diasporadaki Abhazlar ülkelerine geri dönebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamış. Geri dönen Abhazlara vatandaşlık verilerek çeşitli kolaylıklar da sağlanmış. Bugüne kadar toplam 3.500 (2012-2013 yıllarında Suriye'den 500 kişi) Abhaz ülkesine geri dönmüş. Geri dönen bu

kişiler ülkede etkili bazı çalışmalar da gerçekleştirmiş. Ancak geri dönenlerin sayısı beklenenden az olduğu için yerli Müslüman Abhazların muzdarip olduğu sıkıntıların çözümü noktasında bu kişiler de henüz bir etki oluşturabilmiş değil, aksine bu kişiler de ülkedeki mevcut olumsuzluklardan tıpkı yerli halk gibi etkileniyor. Hatta bu kişilerden bazıları öldükten sonra Türkiye'ye götürülüp orada defnedilmek istediklerini vasiyet ediyorlar. Abhazya Müslümanlarının problemlerinin çözümü için Türkiye'den beklentileri oldukça yüksek. Zira Türk halkı ile Abhaz halkı tarihî, manevi ve kültürel bağlarla birbirine sıkı sıkıya bağlı. İki toplum arasında tarihten gelen yakın ilişkiler, günümüzde de devam ediyor. Türkiye devleti Gürcistan'ın arazi bütünlüğünü tanıyarak Abhazya'nın bağımsızlığını tanımayan ülkelerden biri olmuştur.

Günümüz itibarıyla iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler özel şirketler tarafından yürütülüyor ve aradaki ticaret hacmi birkaç yüz milyon dolara tekabül ediyor. İki ülke arasındaki ticaret daha çok Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki Soçi Limanı üzerinden yapılıyor. Abhazya'dan Türkiye'ye kömür, kereste ve balık ürünleri ithal edilirken Türkiye'den Abhazya'ya gıda, tekstil ve inşaat malzemeleri ithalatı yapılıyor. Şirketler ticari ilişkiler üzerinden Abhazya ile iletişim kurmuşken Türk ve diğer Müslüman ülke STK'larının manevi ve kültürel çıkarlar üzerinden Abhazya'da yeterince bulunmayışları büyük bir eksiklik olarak dikkat çekiyor. Oysa ki oradaki Müslümanların en büyük beklentisi kendilerine destek olacak dost ve kardeş kurum ve kuruluşların bir an önce ülkeye gelmesi.

Kendi anadillerinde ülkelerine *Apsnı* "Gönüller ülkesi" diyen Abhazyalı kardeşlerimiz huzur bulmadıkça Müslümanlar nasıl rahat içinde olabilir?